

МОВНЕ ПОЛЕ КОЛЬОРУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ

Анотація. Проаналізовано традиційне й оригінально-авторське використання в поетичних текстах прикметникових словосполук з лексемами на позначення кольору, які є прикметною рисою мовотворчості сучасних митців. Розглянуто особливості сполук образної семантики, зокрема в ідіостилі сучасної української поетеси Л.Голоти.

Ключові слова: ідіостиль, мовне поле кольору, образна семантика, колоративи.

Аннотация. Проанализированы традиционные и оригинально-авторские использования словосочетаний с лексемами, называющими цвет, которые составляют одну из специфических черт языкового творчества современных поэтов. Рассмотрены особенности словосочетаний образной семантики на примере идиостиля современной украинской поэтессы Л.Голоты.

Ключевые слова: идиостиль, языковое поле цвета, образная семантика, колоративы.

Summary. Traditional and author's original use of word combinations with lexical units describing colors as one of the specific features of language creativity of contemporary poets have been analysed. The peculiarities of word combinations with descriptive semantics based on the example of individual style of L. Golota, a contemporary poetess, have been studied.

Key words: individual style, descriptive semantics, attributive word combinations.

Сучасна літературна мова на всіх рівнях власної системи засвідчує зміни в матеріальній та духовній сферах суспільного життя українців, тому, аналізуючи різні мовні явища, сучасний читач має можливість створити своєрідний мовний портрет епохи. Роль мовної картини світу в поетизації уявленого світу полягає в об'єктивізації нових знань. Очевидно, що дослідження мови й представлення результатів такого дослідження в сучасному лінгводидактичному дискурсі логічно може мати в основі культурно-філософський підхід [7, с. 36]. Адже такий підхід дає змогу вийти за межі розуміння мови як суто засобу комунікації, пізнання світобудови, власне, як знакової системи. Важливим є акцент на естетичній функції мови в конкретному національному суспільстві, де вона стає не лише об'єктом естетичного сприймання, але й самостійним джерелом естетичності. Розмірковуючи над феноменом поетичного слова Ліни Костенко, С.Єрмоленко пише про високу естетику слова як про найбільший ступінь його привласнення, коли читач сприймає зміст слова як власне відкриття таємниць мови [6, с. 8]. У цьому контексті мова, за відомим метафоричним висловом М.Гайдеггера, як дім буття людини не втрачає своєї суті. Письменник має змогу звернутися до національного мовного досвіду читача, викликаючи запрограмоване враження. Допомогти в цьому авторові може лексичне наповнення тексту, використання національних образів-символів, специфічних мовних одиниць з відповідним стилістичним забарвленням, побудова речень. Осмислення тексту, що забезпечує відтворення авторської художньої концепції, на думку В.Мірошниченка, стає можливим із розумінням інформаційного поля автора конкретного твору [8, с. 288].

Такий аналіз текстового масиву сучасних творців слова дає змогу зрозуміти, що їхня мовна практика по-різному, проте постійно видозмінює традиційні і створює нові, більш широкі за своєю мовною природою виразові словесні засоби. Цілком виправданою є цікавість дослідників (О.Тодор,

Н.Мех, Ж.Марфіна) до витлумачення ключових ідіолектних слів, серед яких епітетні сполуки на позначення кольору, та визначення їх статусу як стилістично маркованих лексичних одиниць поетичного дискурсу. Досліджуючи семантику прикметників для визначення кольору, Л.Пустовіт свого часу акцентувала на прямих та непрямих асоціаціях, а це якнайбільше характерне для мови поезії, зокрема й сучасної [3, с. 95]. Хоча як прикметну її ознаку можна назвати певну «збідненість» кольорової палітри поетичних текстів у традиційному сприйнятті або відверту прихильність до одного-єдиного кольору, як-от у Ганни Журавської: *Я занурюсь у Фіолет, Він був ніччю, яка не спала. І на Всесвіт, де янь та інь В монохромнім зімкнулись колі, Впала темна тотемна тіль, Наче сьомий – останній – колір.*

Такі сполуки є важливим естетичним явищем в індивідуальному стилі будь-якого автора, оскільки допомагають зрозуміти специфіку авторських картин світу, що поєднують традиційне та новаторське (Т.Беценко, В.Дятчук, Л.Савченко, Г.Сюта). Аналіз функціонування мовного поля кольору в індивідуальному стилі сучасного митця потребує розуміння об'єктивних та суб'єктивних чинників його формування. При цьому потрібно пам'ятати і про імпліцитно та експліцитно виражену семантику, і про граматичну форму, і про словотвірний аспект. Досліджуючи реалізовану в мові поезії семантику найменування кольорів, варто зважати на те, що в основі неоднорідної структури – сема кольору, до якої додані численні конотації. У них чітко простежуваний зв'язок з традицією: *Весна зорала чорні перелогі.., Прослало сонце золоті дороги.., Твоя душа як маєво зелене За вітром силе білі пелюстки* (Т.Майданович), зв'язок з індивідуальним авторським сприйняттям світу: *Очі кольору on-line* (О.Козинець), *Хіба то коні?.. Може, блискавиці Несуть нам, князю, в душу білий глум* (В.Сташук). Діапазон таких найменувань поєднує наявність лише денотата або відверте переважання експресивних, емоційних, символічних конота-

ційних елементів: *що чорна квітка алкоголь виро-стає вам між лопаток* (С.Жадан). У таких випадках виникають метафоричні словосполучення – сполучення образної семантики, серед яких особливо цікавими є оказіоналізми, адже будь-яке поняття отримує образні характеристики, якщо його визна-чають метафоричні або метонімічні означення.

В ідіостилі Любові Голоти з особливим коло-ритом представлені ряди епітетних сполук з пози-тивною, негативною емоційно-оцінною або нейт-ральною семантикою. Вибір таких виразових оди-ниць допомагає зрозуміти специфіку авторської інтерпретації світобудови, відчуття поєднання тра-диційного й новаторського. У поетичних текстах Любові Голоти можна виокремити домінантні на-зви кольорів, які в цілому відображають базові уявлення українців про світобудову: *Я вже не знаю – білий кінч чи чорний. Не пам'ятаю – бачив хто чи ні. А тільки шлях. І зірка вечорова. І їду я на батьковім коні* [2, с. 5]. Для автора характерна традиційна семантика найменування кольорів. На-вколо лексем *сорочка, полотно, світ, погляд, жи-то* в мікротекстах віршів поетеса вибудовує асоці-ативні ряди означень, які допомагають поглибити семантику традиційного, наприклад, у поезії «Зе-лена неділя»: *Перед лицем Зеленої неділі молилася долі я своєї, коханий, свою зелену долю заклинала серед степів, на дні зеленим балки* [2, с. 88] або *Сузір'я птиць – високі птахограї – Вивершують в блакиті білий світ. Своїх птахів моя душа чекає І творить диво – ярий горицвіт* [2, с. 54].

Саме аналіз використання ключових образів авторського художнього світу, що найтісніше пов'язані з ідеями й мотивами його творчості, ви-окремлює функціональні особливості найменувань кольорів, унаочнює їхню художню реалізацію. Серед інших мікрополів найбільш кількісно наповненими можна вважати мікрополя білого та зеле-ного кольорів, які поєднують назви як загальномо-вні, так й індивідуально-авторські. Любов Голота постійно підштовхує читача до осмислення вічних образів і вічних тем, перетворюючи на епітет тра-диційне означення, і створений поетичний текст тільки підтверджує таку його епітетну роль: *коли там – лебеді, -пливуть собі у парі, зелене озеро поволі їх гойдає, і білі шиї – горді, непоклонні – таки злегка покивають мені!* [2, с. 11].

Основним завданням епітета в поетичній мові завжди є індивідуалізація якоїсь ознаки, акцент на незвичайності, неординарності зображуваного. На-приклад, у поезії «Заблукала в снігах» автор розмір-ковує про власне буття, яке трансформується в час-тинку більш широкого буттєвого простору, де «білі дива снігу» читаються як письменна, що пророчать добро й зло. Поетеса будує мистецький текст на асоціаціях, використовуючи зорові образи (*здивилась на білі дива, проміння сіда на раменах*) й при-кметникові сполучення для створення наповненого світ-лим сумом настрою: *Не ридай мене, мати. Не кляни мене, серце, й в півслова. Ой товаришу мій, білу тишу не руш: Я весела й жива* [2, с. 66].

Уважне читання поезії виявляє один з її ключових образів – лексему *світ*. Наприклад, у вірші «Хай буде неділя на білому світі» авторка ніби продовжує роздумувати над порушеними пробле-мами. Проте час життєвого циклу вже змінився, вже прийшла осінь, яка теж пише власні письменна, але ці письменна іншого кольору. Тексти допома-гають зрозуміти те, що знаходиться поза межами написаного. Любов Голота намагається заглибитися в таїну світобуття й за допомогою виразових мовних засобів поміркувати про неї разом із чита-чем. Вірш «У цьому світі...» побудовано на мета-форичному образі світу, у якому важливою є кож-на миттєвість. Такий світ буде існувати навіть то-ді, коли всі слова мовчатимуть: *Я пам'ятаю все, я все забуду... А в світі – і не зникне, й не прибуде, А буде світ, цей дивний білий світ* [2, с. 58].

Для образної контекстуальної реалізації важли-вої для автора думки активно використано кольо-ративні найменування мікрополя *білий*. Саме на-вколо цієї лексеми згруповані номінації *білявий, молочний, біленький, найбіліші, сніжний*. Автор актуалізує традиційні складники значення кольору в одних сполучках й акцентує в індивідуальних мі-кротекстах на образно-символічних складниках. Створюючи, наприклад, пейзажні замальовки, Л.Голота використовує пряме значення назв білого кольору: *білий квіт стару вкриває грушу, над ка-линою в березі білим квітом її весільним, виколи-сують білі човни* (коли йде мова про весну чи лі-то); *на білім заметі – мов на білім коні, і сію мачи-нки на білу сорочку снігів* (коли йдеться про зиму). Дуже помітним є нерозривний зв'язок з конкрет-но-чуттєвою сферою читацького сприймання пое-тичної мови текстів: *Житняки мої, білий хліб, і меди, і вино з бідюю, моя радість і чорний схлип за літами плывуть, за водою* [2, с. 160].

В авторських текстах поетеси можна знайти ін-дивідуальні поєднання білого кольору з абстракт-ними лексемами, що ускладнює їхню поетичну се-мантику. У цих випадках найважливішим стає емо-ційний компонент, наприклад: *обітнеш його при білому страхові, білу тишу не руш*. Розмірковуючи над долею України в поезії «Коридором дзеркал бреду», Л.Голота використовує сильну метафору для передавання власного розуміння причин того, що відбувається: *«О Голгофо моя, о білісінькі душі скитальців у Чорнобилях наших! В богоданному нашім краю України я тінь пізнаю!»* [2, с. 165]. Обі-груючи несумісність значення ключового слова *тінь* з кольором-символом праведності й чистоти, поетеса виявляє стилістичні можливості слова. Те саме відбувається, коли в поетичну тканину вплете-ні роздуми про життєвий шлях людини. Митець постійно актуалізує індивідуально-авторську асоці-ативність прикметникового поєднання ключових лексем. «*Молочні очі*» героїні символізують початок життя, що найтісніше пов'язаний з материнським молоком; «*біленькі батькові пороги*», до яких усе важче повертатися; потім дорослішання в світі, що «*товний білих днів*», але при цьому повний і поли-

новою гіркотою, коли «біла сліпуча стіна» не пускає в незмірний простір; і, нарешті, навіть останній шлях стає *білим*.

Цікавою ознакою поетичних контекстів Л.Голоти є позитивна оцінність колірних сполук. Особливо це відчуваємо, коли йдеться про зелений колір, який асоціюється з життєвою силою не якоїсь абстрактної природи, а саме з українськими реаліями: *тільки вітер зелений з трави, цей зелений вогонь не гаси, весняні зелені герби*. А у вірші «Несу тобі передчуття снігів» авторка оригінально об'єднує обидва свої улюблені кольори, створюючи символічний образ кохання, що не збулося: *І білим холодом зелена пахне м'ята. Некликана, нелюблена, неклята – Несу тобі передчуття снігів* [2, с. 55].

Сучасні поети, розширюючи авторські контексти, активно послуговуються традиційною семантикою сполук з лексемами, що позначають колір. При цьому епітетні сполуки увиразнюють художню деталь тексту, перетворюючись на поетизми, підвищуючи експресивну наповненість віршів. Найвища словесна майстерність дає змогу авторам ускладнити значення мовних засобів, надаючи таким сполукам статус стилістично маркованих одиниць поетичної мови, як це у С.Жадана: *«Море дихає чорним теплом де місяць із синім лицем мерця жене табуни тріски чи в Любові Голоти: Ти згадаєш цей день, коли очі літали...твої очі літали в зеленому небі трави!»*

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуреев В. Языковой эгоцентризм в новых парадигмах знания / В. Гуреев // Вопросы языкознания. – 2004. – №2. – С.57-67.
2. Голота Л. Опромінена часом / Любов Голота. – К., 2001.
3. Дятчук В. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови / В. Дятчук, Л. Пустовіт. – К., 1983.
4. Жадан С. Ефіопія / Сергій Жадан. – Харків, 2009.
5. Єрмоленко С. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови) / С. Єрмоленко. – К., 1999.
6. Єрмоленко С. Висока естетика поетичного слова Ліни Костенко / С. Єрмоленко // Культура слова. – К., 2010. – С.6-12.
7. Кононенко В. Мовні концепти в етнологічному аспекті / В. Кононенко // Ucrainica I. Současná ukrajsnistika. Olomouc, 2004. – С.298.
8. Мірошніченко В. Авторська концепція українського художнього твору як об'єкт мета комунікації / В. Мірошніченко // Ucrainica I. Současná ukrajsnistika.- Olomouc, 2004.
9. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / С. Павличко. – К., 1999.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2011